

References

1. Biliavskiy, H. O., Furdui, R. S., & Kostikov, I. Yu. (2005). *Osnovy ekolohii* [Foundations of ecology]. (2nd ed.). Kyiv: Lybid.
2. Vernadskiy, V. I. *Nauchnaia mysl kak planetnoe yavlenie* [Scientific thought as a planetary phenomenon]. Retrieved from <http://vernadsky.lib.ru>.
3. Yermolenko, A. M. (1999). *Komunikatyvna praktychna filosofia* [Communicative practical philosophy]. Kyiv: Libra.
4. Kagan, M. S. (1997). *Filosofskaia teoriia tsennosti* [Philosophical theory of value]. St. Petersburg: TOO TN «Petropolis».
5. Krysachenko, V. S. (1998). *Liudyna i biosfera: osnovy ekolohichnoi antropolohii* [Man and biosphere: Fundamentals of Ecological Anthropology]. Kyiv: Zapovit.
6. Lomov, B. F. (1984). *Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psikhologii* [Methodological and theoretical problems of psychology]. Moscow: Nauka.
7. Moiseev, N. N. *Sudba tsivilizatsii. Put Razuma* [Destiny of civilization]. Retrieved from <http://profilib.com/kniga/36893/n-n-moiseev-sudba-tsvivilizatsii-put-razuma.php>.
8. Nesterenko, H. O. (2004). *Osobystist u neliniinomu suspilstvi* [Personality in nonlinear society]. Zaporizhzhia: Prosvita.
9. Rodin, S. N. (1991). *Ideia koevoliutsii* [Idea of co-evolution]. Novosibirsk: Nauka.
10. Timofeev-Resovskii, N. V. (1968). *Biosfera i chelovechestvo* [Biosphere and Humanity]. Biulleten UNESCO, 1.

УДК 366.632:316.3220

Г. П. Тарасюк, м. Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті наголошено на значенні освіти і педагогічної науки для сталого розвитку суспільства. Проаналізовано сутність понять «спілкування», «міжособистісне спілкування». Визначено критерії та показники міжособистісного спілкування підлітків. З'ясовано умови, за яких можлива ефективна організація міжособистісного спілкування підлітків щодо екологічної проблематики.

Ключові слова: сталий розвиток суспільства, освіта, спілкування, міжособистісне спілкування, підлітки.

Стрімкий розвиток сучасної індустріальної цивілізації призвів до планетарної кризи та глобальних екологічних проблем, вирішення яких залежить від рівня екологічної свідомості та екологічної культури суспільства. Нові моральні імперативи, на основі яких має формуватись якісно нова модель поведінки людства, закладені у понятті «сталий розвиток» – розвиток, що задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь забезпечувати власні потреби.

Упровадження доктрини сталого розвитку у навчання і виховання учнівської молоді зумовило потребу в підготовці екологічно грамотної особистості не тільки з належними теоретичними знаннями і методичними вміннями, а й з відповідним рівнем екологічної поведінки, що проявляється у творенні власного способу життя в гармонії з природою і залученні до нього оточуючих. Отже, для досягнення суспільством стійкого розвитку потрібно докорінно змінити його загальну культуру і поведінку.

Освіта в інтересах сталого розвитку стала пріоритетним напрямом при формуванні освітніх програм багатьох країн світу після оголошення Декади ООН «Освіта в інтересах сталого розвитку» (2005-2014). З метою прискорення впровадження і використання принципів ОСР у 2005 році Європейською Економічною Комісією (ЄЕК) ООН була підготовлена й ухвалена Регіональна Стратегія з Освіти для сталого розвитку (ОСР) [4].

Загальною метою цієї стратегії є забезпечення людства необхідними знаннями щодо сприяння сталому розвитку. При цьому ОСР має сприяти екологізації свідомості людей, отриманні знань, вмінь і навичок для ведення узгодженого з принципами сталого розвитку способу життя – бути більш інформованими, моральним і відповідальними стосовно до природи, задля надання можливостей майбутнім поколінням забезпечувати свої потреби, тобто жити в гармонії з природою.

Регулятором екологічної діяльності є екологічне виховання, і одним із важливих напрямів екологічного виховання (окрім мотиваційно-ціннісного, пізнавального та діяльнісного) ми виділяємо комунікативний: отримання інформації про стан навколишнього природного середовища від учителів, батьків, друзів, із засобів масової інформації; обмін думками, інформацією, спілкування з приводу виникнення ситуацій, які

загрожують довкіллю; поширення набутих знань екологічного змісту та власного досвіду природоохоронної діяльності серед оточуючих; участь у роботі шкільних учнівських об'єднань та громадських організацій, що пропагують екологічні знання, норми та правила природобезпечної поведінки тощо.

Метою статті є з'ясування ефективності міжособистісного спілкування підлітків у контексті сталого розвитку суспільства.

Адже поширення екологічних знань може здійснюватися в освітньому середовищі у тому числі і через такі форми роботи: екологічне просвітництво, комунікація (спілкування) тощо.

Проблема комунікації, або спілкування, перетворилася нині на одну з найактуальніших у теоретичному і практичному аспектах. Як зауважує Н. Бутенко, спілкування є однією з найважливіших умов об'єднання людей будь-якої спільної діяльності [2].

Це стосується також навчання і виховання, що являють собою опосередковану спілкуванням спільну діяльність людей, одні з яких передають, а інші засвоюють накопичений людством досвід. У спілкуванні людина, з одного боку, виявляє для себе й інших свої психічні якості, а з іншого – розвиває і формує їх

Проблему спілкування та його особливості досліджували Ф. С. Бацевич, І. Д. Бех, О. Ю. Нестерова, І. С. Делик, О. О. Леонтьєв, М. М. Філоненко, А. І. Кузьмінський, О. О. Бадьолов, Р. С. Немов, інші.

Існує декілька визначень цього терміна. Дослідник М. С. Каган дає власне тлумачення: «Спілкування – це процес творення нової інформації, спільної для учасників спілкування, і породженою їх спільністю». Причому інформація при спілкуванні циркулює між партнерами, «збільшується», «збагачується», «розширюється» завдяки активності усіх партнерів, тому і з цієї позиції спілкування розглядається як діалог [3].

Спілкування поряд із працею, на думку І. Д. Беха, є основним способом існування людини, головною умовою її виховання і розвитку, засвоєння суспільного досвіду. Воно зумовлює всю систему психічних процесів, станів, властивостей людини. Тому можна зробити висновок про те, що особистість є продуктом і результатом індивідуального досвіду її спілкування з іншими людьми [1].

Спілкування дуже істотно впливає на формування основних структурних компонентів особистості. Від того, як буде складатися спілкування, залежить формування майбутньої особистості. Актуальність вивчення проблеми спілкування різко зростає на нинішньому етапі розвитку суспільства, коли радикально змінюються соціальні відносини, характер особистісних взаємодій, моральні норми, цінності.

Загалом спілкування надзвичайно різноманітне за своїми формами та видами. У сучасній педагогіці частіше вживають термін «міжособистісне спілкування».

Міжособистісне спілкування – це взаємодія між декількома людьми, здійснювана за допомогою засобів мовленнєвого і не мовленнєвого впливу, в результаті якої виникає психологічний контакт і певні відносини між учасниками спілкування [5].

Основною структурною одиницею аналізу міжособистісного спілкування є не окрема особистість, а взаємозв'язок, взаємодія осіб, що вступили у спілкування.

Учасниками спілкування у загальноосвітньому навчальному закладі є вчителі й учні та учні між собою, тому між ними встановлюється не міжролевий контакт «вчитель-учень», а міжособистісний, у результаті чого виникає діалог, а значить, створюється оптимальна основа для позитивних змін у пізнавальній, емоційній та поведінковій сферах кожного з учасників спілкування.

Зокрема, міжособистісне спілкування стосовно екологічної освіти і виховання має забезпечувати передачу достовірної інформації екологічного змісту. Воно також є засобом організації еколого-орієнтованого простору та екологічної поведінки особистості в довкіллі.

Мотивувати учнів до міжособистісного спілкування щодо природи можна за виконання таких умов:

- врахування інформаційного потенціалу природного середовища в організації міжособистісного спілкування школярів щодо природного середовища;
- забезпечення усвідомлення учнями причинно-наслідкових зв'язків у взаємодії з природою;
- формування здатності учнів до самоаналізу та самооцінки при організації їх міжособистісного спілкування щодо природи.

Дані досліджень останніх років свідчать, що саме школярі підліткового віку є найбільш мобільною, сприйнятливою соціальною групою до еколого-культурних новацій і найбільш перспективною для подальшого формування екологічної поведінки. Нині саме екологічне виховання виступає тією сферою, в якій екологічна освіта підростаючого покоління відповідно до принципів ОСР є найбільш ефективною.

Педагогічна діагностика міжособистісного спілкування щодо природи спрямовувалася на аналіз когнітивного, емоційно-ціннісного і поведінково-діяльнісного досвіду взаємодії учнів з природою. Найбільш загальними критеріями були визначені: відповідність екологічних знань, цінностей, дій і вчинків учнів вимогам стійкого розвитку, екологічної та особистої безпеки.

Організація міжособистісного спілкування учнів загальноосвітньої школи оцінювалася за рівнями: високий, середній, низький.

Високий рівень ефективності міжособистісного спілкування мали 5,9% учнів, середній – 58,4%, низький – 35,6%.

Учні з низьким рівнем комунікації не цікавляться проблемами збереження та охорони природи і не обговорюють їх зі своїми однолітками. Саме це перешкоджає самовдосконаленню підлітків у сфері екологічної діяльності.

Учні із середнім рівнем поінформованості відповіли, що отримують інформацію про екологічний стан довкілля від батьків. Школярі високого рівня комунікативних здібностей стверджують, що вчителі пояснюють їм, як потрібно поводитись на природі.

Вчителі, які викладають природничий цикл дисциплін у школі й організують екологічну діяльність учнів, найбільш значущими формами спілкування школярів вважають педагогічно кероване спілкування з однолітками. Друге місце посідає індивідуальне спілкування з учителем, а неформальне спілкування з однолітками поза школою виявилось, на думку педагогів, найменш ефективним.

Практика засвідчила, що формування екологічної поведінки підлітків має здійснюватися тільки за умови супроводу процесу екологічного виховання вчителем, через ефективне міжособистісне спілкування між учнями і вчителями, авторитетними дорослими (батьками), а також учнів між собою.

У підсумковому результаті це сприятиме самовдосконаленню підлітків у сфері екологічної діяльності.

Міжособистісне спілкування буде ефективним і успішним, якщо транслюватиметься не лише з дорослого середовища (вчителі, батьки), а й від однолітків чи соціальної групи людей, рівних за певними ознаками. Характер спілкування на екологічні теми має бути неформальним і спрямованим як на інформування, так і трансляцію ставлень, цінностей, ідеалів і способів дії.

Ефективність міжособистісного спілкування у процесі формування екологічної поведінки визначається такими її особливостями:

- відповідність віковим особливостям підліткового віку (переважання авторитету однолітків над авторитетом дорослих, значущість суспільно корисної діяльності у формуванні особистості, потреба належати до кола однодумців);
- висока ефективність засвоєння інформації і норм поведінки (відповідно до «піраміди засвоєння»);
- відсутність комунікативних бар'єрів між тими, хто поширює інформацію екологічного змісту, і тими хто її сприймає;
- цілеспрямована підготовка школярів-лідерів, які виступають носіями екологічних норм, цінностей і культури екологічної поведінки.

З огляду на вищесказане міжособистісне спілкування вважається провідною діяльністю підлітків. Воно забезпечує реалізацію потреби підлітка презентувати його як особистість. Спілкування підлітка з молодшими за віком школярами задовольняє потребу оцінювати інших та самостверджуватись, спілкування з однолітками – потребу оцінювати партнера. Спілкування з оточуючими, а зокрема значущими дорослими і ровесниками, є найбільш важливою стороною життя підлітків, умовою їх особистісного розвитку.

Міжособистісне спілкування школярів можна забезпечувати за допомогою технології «рівний - рівному» через організацію екологічного просвітництва старших учнів серед однолітків та молодших, при цьому щоб старші школярі виступали агентами змін у шкільному середовищі. Це забезпечить кращу комунікацію стосовно екологічних проблем та активізує

мотиви екологічної поведінки як для молодших, так і для старших школярів. Адже технологія «рівний - рівному» ґрунтується на провідній діяльності старшокласників – спілкуванні і бажанні посісти гідне місце у колективі, бути авторитетним, самореалізованим і корисним.

Сьогодні надзвичайно важливим завданням педагогів є педагогізація сім'ї, оволодіння батьками знаннями і вміннями вихователя. Такий напрям діяльності педагогів визначається тим, що без спільних дій школи і сім'ї процес виховання підростаючої особистості істотно ускладнюється. Поряд із педагогізацією сім'ї важливою ідеєю є формування у батьків сталого споживання, що визнано ЮНЕСКО одним із ключових напрямів сталого розвитку суспільства. Діяльність зі сталого споживання може стати предметом роботи зі школярами як у школі, так і в родині, оскільки вона є доступною і не складною.

Основними напрямками роботи класного керівника з батьками є їх залучення до навчально-виховного процесу в школі, класі, що реалізується у виступах на батьківських зборах, проведенні класних годин, керуванні гуртками екологічного спрямування, наданні консультацій, організації сімейних екскурсій, походів, поїздок, благодійних акцій тощо.

Закріпити результати такої діяльності можна комплексом вправ, які спонукають до самооцінки, самоаналізу, зміни звичок, поведінки, переконань щодо поводження з тваринами, рослинами, культури використання води, твердих побутових відходів, електроенергії тощо.

Для того, щоб спонукати родину переглянути свою поведінку стосовно природи, потрібно залучати як дорослих, так і школярів до активних форм екологічної роботи з метою формування розуміння, що кожна діяльність людини не проходить для природи безслідно, - внаслідок безвідповідальності забруднюються повітря, вода, ґрунт.

Однією з форм виховної роботи батьків дома є проведення аудиту використання електроенергії, холодної і гарячої води, з подальшим складанням кошторису і корисних порад економії, які потрібно намагатися самим виконувати та обговорити з родиною, а також ознайомити з ними на шкільних батьківських зборах інших дорослих.

Для зменшення забруднення води батьківському активу доцільно підготувати тренінг на тему «Токсичні речовини

вдома». Дорослим потрібно закцентувати увагу слухачів на тому, які речовини є шкідливими для довкілля, від яких мийних засобів варто відмовитися, як можна допомогти природі, якщо замінити шкідливі речовини на нешкідливі альтернативні, або як без них взагалі обійтись.

Це стосується також і правил поведінки в довкіллі, культури поводження з твердими побутовими відходами. Перш ніж викинути сміття до смітцевого баку, його потрібно розсортувати, адже переробка вторинної сировини – найперспективніший та найбезпечніший спосіб покращення екологічного стану навколишнього середовища та збереження природних ресурсів.

Приклад власної поведінки є важливим принципом навчання з позицій сталого розвитку: вчитель, старший товариш, одноліток не повинні забувати вимикати світло, ощадливо використовувати воду, сортувати сміття, не топтати газони, не споживати шкідливу їжу тощо. Тому особливо важливо, щоб школяр був не тільки озброєний теоретичними знаннями чи методичними вміннями, а передусім мав сформований світогляд та високий рівень екологічної свідомості й поведінки.

Отже, підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що міжособистісне спілкування сприяє поширенню серед однолітків, друзів, а також у родині інформації щодо сталого розвитку суспільства: про екологічний стан довкілля, моделі екологічної культури, що забезпечують мінімізацію негативних наслідків власного впливу на довкілля, гармонізацію взаємодії з природою, впровадження у повсякденну діяльність екологічних норм і правил поведінки, а також запобігають споживацькому ставленню до довкілля.

Література

1. Бех І. Д. Технологія інтимно-особистісного спілкування / Бех І. Д. // Педагогіка і психологія. – 2003. - № 1. – С. 17-29.
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативні процеси у навчанні : [підручник] / Н. Ю. Бутенко. – К. : КНЕУ, 2004. - С. 260.
3. Каган М. С. Мир общения: Проблема межобъектных отношений / М. С. Каган. – М. : Политиздат, 1988. – С. 147-152.
4. Стратегія ЄЕК ООН освіти для сталого розвитку : пер. з англ. – Одеса : Екологія, 2005. – 44 с.
5. Философский энциклопедический словарь / [ред. коллегия: С. С. Аверинцев и др.]. – 2-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – С. 8.

Г. П. Тарасюк

Организация межличностного общения подростков в контексте устойчивого развития общества

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9, ул. М. Берлинского, Киев, Украина)

В статье раскрыто значение образования и педагогической науки для устойчивого развития общества. Проанализирована сущность понятий «общение», «межличностное общение». Определены критерии и показатели межличностного общения подростков. Выяснены условия, при которых возможна эффективная организация межличностного общения подростков по экологической проблематике.

Ключевые слова: устойчивое развитие общества, образование, общение, межличностное общение, подростки.

Н. Р. Tarasiuk

Organization of Interpersonal Communication of Adolescents in the Context of Sustainable Development of Society

Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 M. Berlynskohoho Str., Kyiv, Ukraine)

The article emphasized the importance of education and pedagogical science for sustainable development of society. The essence of the concepts «communication», «interpersonal communication» is revealed. The criteria and indicators of adolescents' interpersonal communication are determined. The conditions are defined that enable the effective management of adolescent interpersonal communication on environmental issues.

The author argues that interpersonal communication contributes to understanding by teenagers, their friends and family members of information on sustainable development of society: about the environment's ecological state, environmental culture models, which are capable to minimize the negative consequences of impact on the natural environment, about ecological norms and rules of behavior, and prevents a consumer's attitude to the nature.

Keywords: sustainable development of society, education, communication, interpersonal communication, adolescents.

Reference

1. Bekh, I. D. (2003). *Tekhnolohiia intymno-osobystisnoho spilkuvannia* [Technology of intimate personal communication]. *Pedahohika i Psykholohiia*, 1, 17-29.

2. Butenko, N. Yu. (2004). *Komunikatyvni protsesy u navchanni* [Communicative processes in education]. Kyiv: KNEU.
3. Kagan, M. S. (1988). *Mir obshcheniia: Problema mezhobektionnykh otnoshenii* [The world of communication: Problem of inter-objective relations]. Moscow: Politizdat.
4. *Stratehiia YeEK OON osvity dlia staloho rozvytku* [The UNECE strategy for education for sustainable development]. (2005). Odesa: Ekolohiia.
5. Averyntsev, S. S. (Ed.). (1989). *Filosofskii entsiklopedicheskii slovar* [Philosophical encyclopedic dictionary]. (2nd ed.). Moscow: Sovetskaia entsiklopediia.

УДК 159.923:316.444

В. І. Тернопільська, Н. В. Чіжова, м. Київ

МОБІЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснено аналіз поняття «мобільність», розглянуто типи мобільності особистості. Критеріями порівняння обрано характеристики особистості, необхідні для формування певного типу мобільності. Доведено, що особистісна мобільність є підґрунтям для формування та розвитку інших типів мобільності.

Ключові слова: мобільність, особистісні якості, соціальна мобільність, особистісна мобільність, професійна мобільність, академічна мобільність.

У сучасному динамічному глобалізованому світі, якому притаманні постійні зміни технологій, створення одних професій і повне зникнення інших, для успішної самореалізації людина має бути гнучкою, здатною робити вибір, діяти творчо, самовдосконалюватись. У такому контексті цінним є формування у студентської молоді необхідних знань, умінь, навичок мобільності як інструментів для особистісної і професійної самореалізації.

Проблему сутності та змістових аспектів мобільності особистості досліджували: К. Абульханова-Славська, А. Аміров, Л. Амірова, О. Амосова, Т. Аракелова, Т. Артюхова, А. Артюшенко, Р. Бендікс, Л. Горюнова, Є. Іванченко, Б. Ігошев, Ю. Калиновський, Т. Котмакова, А. Кравченко, О. Лисак, С. Ліпсет, А. Маслоу, Л. Меркулова, А. Ребер, К. Роджерс, Т. Сергеева, О. Смірнова, П. Сорокін, Л. Сушенцева, Н. Таланчук, Л. Хорунжа.